

KRITERIJI ZA PREPOZNAVANJE SOVRAŽNEGA GOVORA V JEZIKU: ŠTUDIJA PRIMERA**

Povzetek. Besedilo avtorja Tomaža Majerja je splošno in strokovno javnost spodbudilo k razpravi o sovražnem govoru. Zaradi potrebe po kategorizaciji za prepoznavanje elementov sovražnega govora v besedilu in govoru smo s pomočjo obstoječe literature sovražni govor najprej opredelili in ga ločili od razžalitev ter postavili nove kriterije za prepoznavanje sovražnega govora v jeziku.

Ključni pojmi: sovražni govor, razžalitev, diskriminatorni diskurz, manjšine, svoboda govora, regulacija, zakonodaja

Samoumevnost sovražnosti v javnem in političnem življenju je vpisana v rojstnem listu Republike Slovenije, kjer se nestrpnost, predsodke, sovražnost, nesprejemanje in rasizem tolerira. Večina Slovencev jih razume kot povsem normalen, običajen in celo legitim del izgovora, ki ga največkrat imenuje *svoboda govora*. Kljub temu, da je prag tolerance glede nestrpnosti do drugih formalnopravno vpisan v slovensko in evropsko zakonodajo, ga nenehno prestopata tako politični razred kot običajni državljani (Kozinc, 2005: 97).

Eden ključnih elementov za prepoznavanje sovražnega govora je njegov *namen*, tj. človeka ponižati, prestrašiti, poslabšati njegov družbeni položaj, spodbuditi nasilje, prikazati ga kot tretjerazredno necivilizirano bitje idr. glede na rasne, etnične, spolne, religiozne, nacionalne in telesne izvore ter značilnosti manjšin. Namen sovražnega govora se uresničuje s pomočjo *namerno izbranih jezikovnih sredstev*, o tem, ali ga jezikovna sredstva izkazujejo, pomaga presojati jezikovna stilistika. Zaenkrat je stilistika opredelila le indice namena zaničevanja v primeru razžalitev (Korošec, 2002: 14), zato obstaja raziskovalna vrzel, ki nas je spodbudila k postavitvi raziskovalnega

* Raphael Campos Ferreira, dipl. novinar, Petra Košič, dipl. novinarka, Noemi Mavrič, dipl. novinarka, Nina Mihalič, dipl. upravnih ved, so študenti programa 2. stopnje Novinarske študije.

** Študija je nastala v okviru raziskovalne naloge pri predmetu Jezik in stil novinarskih besedil.

vprašanja, *kako lahko jezikovna stilistika prispeva k prepoznavanju sovražnega govora*. Namen raziskovanja je ugotoviti, kaj je sovražni govor, naš glavni cilj pa je postavitve kategorizacije za prepoznavanje sovražnega govora v jeziku.

Elemente sovražnega govora bomo iskali v besedilu¹ Tomaža Majerja,² ki je razburilo javnost, ker jasno deli volilce na stare in »nove« državljanke, Zorana Jankovića pa obtožuje³ goljufije. V okviru proučevanja sovražnega govora je sporen zgolj tisti del, ki se ukvarja z delitvijo državljanov oziroma izpostavljanjem manjšine, ki je tudi ena ključnih sestavin za prepoznavanje sovražnega govora v jeziku.

Sovražni govor

Obstaja precejšnje soglasje stroke o tem, kaj je sovražni govor in s kakšnim namenom nastaja. Leets (2002: 361–341) ga opredeljuje kot proti manjšinam usmerjen *žaljivi govor*, ki se kaže glede na izbor jezikovnih sredstev. Za sovražni govor se šteje *vsako izražanje predsodkov*, ki je usmerjeno proti posameznikom ali skupini in ga storilci izrazijo z namenom, da bi ljudi blatili ali jih prizadeli (Boeckmann in Turpin-Petrosino, 2002: 225–207). Kot sovražni govor se razume tudi vsakršno izražanje mnenj in idej, ki so po svoji naravni *diskriminatorne*, npr. ksenofobične, rasistične, homofobične, antisemitistične, seksistične itd., in so uperjene *proti različnim manjšinam*. Temelji na prepričanju, da so nekateri ljudje manjvredni, ker zaradi posamezne osebne okoliščine pripadajo določeni skupini. Te posebne okoliščine so lahko narodnost, rasa, etnično poreklo, versko ali drugo prepričanje, spol, zdravstveno stanje, jezik, invalidnost, starost, gmotno stanje, izobrazba, družbeni položaj itd. (Spletno oko, 2007).

Namen sovražnega govora je ljudem povzročiti psihično ali fizično škodo, jih omadeževati, v njih vzbujati občutke zavračanja in manjvrednosti, njegove posledice pa lahko občutijo ali posamezniki in skupine ali celotna

¹ Besedilo je bilo objavljeno na spletni strani stranke SDS v nedeljo, 11. decembra 2011. Jankovića sta dvignila umetno ustvarjen strah in slovenska radodarnost z državljanstvi. Dostopno na <http://www.sds.si/news/10328>, 19. 12. 2011.

² Avtor besedila ni znan, po besedah članov stranke živi na Vrhniki. Novinar Mladine Borut Mekina ga tam ni našel. Glej izvorno besedilo: Mekina, Borut (2011): Moteči trenirkarji: Ni vprašanje, ali so Jankovića izvolili »novi državljanke«, temveč zakaj Slovenci ne želijo več izvoliti Janeza Janše. Mladina (50): 24–20. Mitja Kunstelj, nekdanji pripadnik specialne enote Moris, je na svojem blogu zapisal, da Janez Janša v svojih psevdonimih uporablja koren »maj«, torej Majer, Majnik, Koštomaj Kunstelj, Mitja (2011): MIKSTONEblog. Dostopno na <http://mikstone.wordpress.com/>, 17. 12. 2011.

³ Obtoževanje pisca, da je Zoran Janković na nepošten način pridobival volilne glasove, smo pri našem raziskovanju izločili. Gre namreč za napad na čast in dobro ime, ki je lahko obravnavan v okviru drugih kaznivih dejanj, npr. žaljive obdolžitve. Več o razžalitvah glej v Koroščevem zborniku Razžalitve v tiskanih medijih (FDV, Ljubljana, 2002).

družba (Leets, 2002: 361–341). Glavni cilj sovražnega govora je človeka ponižati, prestrašiti, poslabšati njegov družbeni položaj, spodbuditi nasilje med ljudmi in druge akcije glede na rasne, etnične, spolne, religiozne, nacionalne ter telesne izvire in značilnosti določenih skupin. Leskoškova (2005: 82) izpostavlja Walkerjevo tezo, da je sovražni govor lahko še posebej nevaren zato, ker legitimira druga sovražna dejanja, kot so fizični napadi ali institucionalno nasilje. Sovražni govor je namreč eno najmočnejših sredstev diskriminacije, še posebej zato, ker ga je težko definirati, preiskovati in kaznovati.

Diskriminatorni diskurz

Sovražni govor se izraža prek namerno izbranih jezikovnih sredstev, katerih namen je poniževati, razčlovečiti, odvzeti dostojanstvo, postaviti v podrejen položaj, nekoga prikazati kot nečloveka, tretjerazredno necivilizirano bitje (Leskošek, 2005: 81). To definira sovražni govor kot obliko *diskriminatornega diskurza* (Erjavec in Poler Kovačič, 2007: 36), ki je podlaga za različne oblike diskriminacije. Erjavčeva in Poler-Kovačičeva (2007: 36) sovražnemu govoru pripisujeta diskurzivno naravo, ker se izraža v besedilih in govoru. Razumeta ga kot eno od oblik novega rasizma, ki se izraža in potrjuje v vsakdanjih pogovorih ter drugod, npr. v policijskih zaslišanjih, parlamentarnih razpravah, politični propagandi, šolskih učbenikih in tudi v novinarskih prispevkih. Enačimo ga lahko z družbenim dejanjem, saj lahko grobo določi družbeni položaj tistih, proti katerim je usmerjen (Spletno oko, 2007). Če poteka v obliki nadlegovanja, ga razumemo kot *diskriminatorno prakso*, v ostalih primerih pa deluje kot *spodbuda k diskriminaciji* (Kogovšek in Petković, 2007: 23).

Sovražni govor v medijih

Mediji so enostavna platforma za širjenje idej in miselnosti, zato je tudi sovražni govor v medijih lahko pogosto zaznati. Dejavnost medijev sicer temelji na svobodi izražanja in svobodnem pretoku informacij, torej pravici do svobode izražanja, ki jo omogoča Zakon o medijih. Ta pravice tudi omejuje, sovražni govor pa izrecno prepoveduje.⁴

Zakaj se mediji nanj ne odzivajo oziroma nanj premalo opozarjajo, bi lahko pripisali ali pomanjkanju kategorizacije za prepoznavanje sovražnega govora ali nepoznavanju njegovih učinkov. Društvo novinarjev Slovenije je

⁴ Prepovedano je z razširjanjem programskih vsebin spodbujati k narodni, rasni, verski, spolni in drugi neenakopravnosti, k nasilju in vojni ter izzvati narodno, rasno, versko spolno ali drugo sovraštvo in nestrpnost (8. člen Zakona o medijih).

s Sindikatом novinarjev Slovenije v zadnji posodobitvi Kodeksa novinarjev Slovenije⁵ zato sovražni govor še bolj jasno opredelilo in izpostavilo navodila za ravnanje novinarjev v primeru zaznave prvih indicov sovražnega govora. Če novinarji sovražni govor prepoznajo, morajo nanj opozoriti in ga jasno obsoditi. V takem primeru objektivnost ne predstavlja najvišje vrednote, Joganova (2002: 115) ob tem še opozarja, da tudi »citiranje ne more biti sredstvo za prelaganje odgovornosti na drugo osebo ali na brezosebno množico«.

Zaradi nenadzorovanosti in anonimnosti je s sovražnim govorom najbolj preplavljen splet, kjer se sovražni govor najpogosteje pojavlja v dveh oblikah: pod prispevki, blogi ali na forumih v obliki *komentarjev* in v obliki t. i. *sovražnih skupin* (*hate groups*), ki so v celoti lahko posvečene sovražnemu govoru. Hermida in Thurman (2007) raziskujeta, ali je k naraščajočemu obsegu sovražnega govora na spletu pripomogla ravno uporaba spletnih orodij, ki omogočajo komentiranje in uporabnike celo spodbujajo k javnemu izražanju mnenj. Gerstenfeld, Grant in Chiang (2003: 35–29) menijo, da splet lahko predstavlja močno orožje še posebej takrat, ko ga izrabijo ekstremisti. Omogoča namreč doseg občinstva tudi v mednarodnem okolju, različnim skupinam pa povezovanje in usmerjanje pripadnikov k podobno mislečim skupinam.

V Sloveniji se je poskus regulacije spletnih medijev začel s projektom Spletno oko leta 2007. Njegovo poslanstvo je zmanjšati obseg sovražnega govora in otroške pornografije na spletu. Portal koordinira ljubljanska Fakulteta za družbene vede, kjer lahko uporabniki podajo anonimno prijavo otroške pornografije ali sovražnega govora. Usposobljeni pregledovalci prijave pregledujejo, in če ocenijo, da gre za domnevno nezakonito vsebino, prijavo posredujejo pooblaščenim organom pregona. Spletno oko deluje pod okriljem komunitarnega programa Varnejši internet plus in mednarodne organizacije Inhope, sodeluje pa s slovensko policijo, tožilstvom in nekaterimi mediji. V okviru projekta je nastal tudi Kodeks⁶ regulacije sovražnega govora, ki ga je do sedaj podpisalo šest medijskih spletnih portalov: *Dnevnik.si*, *Delo.si*, *Siol.net*, *Vecer.com*, *Zurnal24.si* in *RTVslo.si*.

Sovražni govor je na slovenskih spletnih portalih največkrat usmerjen proti istospolno usmerjenim, narodnostnim skupinam in Romom. A statistika kaže, da se je število prijav sovražnega govora v zadnjih letih povečalo, kar Petković (2011: 5) pripisuje večji ozaveščenosti ljudi. K temu je pripomoglo novinarstvo, ki ima v bistvu in poslanstvu sporočanja etični odnos.

⁵ Na sovražni govor se nanašata 2. in 20. člen Kodeksa novinarjev Slovenije, 21. člen ga izrecno prepoveduje.

⁶ Osredotoča se na najožjo interpretacijo sovražnega govora, kot ga obravnava 297. člen Kazenskega zakonika.

Naloga etike pa je, da posreduje tam, kjer pravo ne more zagotoviti varnosti človeka pred oblastjo in posamezniki, tj. z moralnim varstvom (Poler Kovačič 2002: 89).

Zakonska regulacija sovražnega govora

Sovražni govor se mnogokrat upravičuje s pravico do svobodnega izražanja, ki jo kot temeljno zagotavlja slovenska ustava. Vendar pa Joganova opozarja (2002, 116), da ustavno določena pravica do svobode izražanja ne pomeni absolutne samovoljne izrabe te pravice, temveč je notranje omejena s standardi, ki varujejo druge človekove pravice, predvsem človekovo dostojanstvo in nedotakljivost osebnosti. Že Millova klasična razlaga pojmovanja o svobodi opominja, da človekova svoboda sega le do tam, kjer se začenjajo posegi v pravice drugega. To idejo sta na sovražni govor in medije aplicirali tudi Kogovškova in Petkovičeva (2007: 23), ki menita, da bi posamezniki lahko posegali v človekovo pravico do osebnega dostojanstva⁷ in varnosti, če bi bila pravica do svobode govora absolutna. Leskoškova opozarja (2005: 81), da je razumevanje in umeščanje sovražnega govora kot sovražnega dejanja pomembno zaradi razumevanja nestrpnosti. Jezik realnost odseva in jo obenem tudi (so)ustvarja. Tako sovražni govor omogoča, da se v realnosti oblikujejo sovražne mentalitete, ki ustvarjajo podlago za vse druge oblike sovražnosti.

Iz ustavnih členov in zakonskih določil⁸ je jasno razvidno, da pravice do svobode govora ne gre jemati absolutno, saj je jasno omejena z drugimi pravicami, in tako sovražni govor v nobenem primeru ne more biti opravičljiv s pravico do svobode izražanja. Leskoškova (2005: 84) ugotavlja, da je bil sovražni govor v zgodovini Združenih držav Amerike, kjer je pravica do svobode izražanja absolutna, le nekajkrat predmet zakonske regulacije. V preteklosti je bilo sicer nekaj poskusov⁹ omejevanja svobode govora, predvsem v primerih sovražne propagande, ki pa niso dobili večje podpore v javnosti. Svobodo govora v Evropi zagotavlja Evropska konvencija o človekovih pravicah in je podobno cenjena kot v ZDA, pa kljub temu obstajajo v razumevanju te svobode med evropsko in ameriško tradicijo velike razlike.

⁷ Spoštovanje človekovega dostojanstva kot temeljno človekovo pravico zagotavlja Ustava RS.

⁸ Ustava RS v 39. členu zagotavlja pravico do svobode izražanja, v 63. členu pa jo zaradi drugih temeljnih človekovih pravic in svobod omejuje. Diskriminacijo, in v njenem okviru tudi sovražni govor, prepoveduje 5. člen Zakona o uresničevanju načela enakega obravnavanja. Sovražni govor se po 297. členu Kazenskega Zakonika Republike Slovenije obravnava kot kaznivo dejanje.

⁹ Znan je poskus, ki je nastal po številnih incidentih sovražnega govora uperjenega proti rasni diskriminaciji. Levi politični aktivisti, med njimi tudi številni ugledni profesorji z različnih pravnih fakultet, in pripadniki zatiranih skupin so ustanovili gibanje za enakost in spoštovanje raznolikosti. Gibanje se je borilo predvsem proti absolutističnemu razumevanju ustavnih pravic, ki je poglavitna ovira za omejitev sovražnega govora v ZDA (Leskošek, 2005: 84).

Evropa sovražni govor jasno in nedvoumno zavrača. Evropska konvencija namreč vsebuje člene, ki svobodo govora tudi omejujejo ter ji dodeljujejo dolžnosti in odgovornosti. Sovražni govor je v Evropi oblika izražanja, ki je v nasprotju s temeljnimi idejnimi izhodišči Konvencije in predstavlja grožnjo demokratični družbi (Leskošek, 2007: 87–85).

Posledice sovražnega govora

Družba se pri izpostavljanju in stigmatiziranju manjšin ne zaveda, da imajo besede z namenom poniževanja, razčlovečenja, ki ljudem rušijo dostojanstvo, jih postavljajo v podrejen položaj, jih prikazujejo kot tretjera-zredna necivilizirana bitja, pravzaprav velik vpliv na njihov položaj v družbi. Leskoškova (2005: 81) meni, da so možnosti posameznikov za življenje in sprejetost v družbi odvisne predvsem od položaja, ki jim ga določajo nosilci družbene moči. Erjavčeva in Poler-Kovačičeva (2007: 37) navajata, da imajo tudi mediji skupaj z elitami in institucijami, kot so politiki, korporacije, strokovnjaki in pedagogi, največ vpliva na življenje večine ljudi v družbi. Medijska moč je predvsem diskurzivne oziroma simbolne narave, saj je medijski diskurz ključni vir človeškega znanja, stališč in ideologij, pa naj gre za elite ali običajne državljane.

Sovražni govor človeka oropa spoštovanja ter lahko povzroči psihično stisko in tesnobo. V ljudeh, proti katerim je usmerjen, pogosto izzove jezo, občutke zavrnitve in ranljivosti, čustvena nihanja, konfliktna reakcije in poizkuse sprememb vedenja, da bi se v prihodnosti izognili biti tarča izražanju sovraštva (Leets, 2002: 361–341). Kogovškova in Petkovičeva opozarjata (2007: 28), da so žrtve diskriminacije odrinjene na rob družbe, marginalizacija in socialna izključenost skupin kot posledici diskriminacije pa se lahko prenašata iz generacije v generacijo. Sovražni govor učinkuje negativno ne le na diskriminirano osebo ali skupino, temveč na celotno družbo, saj znotraj nje povzroča neenakosti in jo v celoti šibi. Dolgotrajna diskriminacija v kateri koli obliki, naj gre za sovražni govor, nadlegovanje ali segregacijo, negativno vpliva na zdravstveno stanje žrtev, ker prispeva k večji oboletosti za kroničnimi boleznimi, psihološkim obolenjem in samomorilskim nagnjenjem. Tako diskriminacija zvišuje stroške zdravstvenih storitev, zdravi in bolniških stažev, s tem pa zmanjšuje blaginjo celotne družbe (Kogovšek in Petković, 2007: 29–28).

Delovanje posameznika se ocenjuje, nagrajuje in kaznuje glede na obče sprejeta pravila. Na tej podlagi posameznik oblikuje tudi predstavo o samem sebi, svojem dostojanstvu, časti in vključenosti ter usklajenosti z drugimi v danem kulturnem okolju. Kot po Cooleyju navaja Joganova (2002: 113), so za oblikovanje posameznikove samopodobe pomembne tri sestavine: naše predstave o tem, kakšni se zdimo drugim; predstave o tem, kako

drugi ocenjujejo naš videz, in predstave o sodbah drugih o nas, s katerimi si ustvarjamo samoobčutenje bodisi ponosa ali sramu. Označevanje posameznika z lastnostmi, ki v družbi veljajo za nezaželene, nemoralne, manj vredne, nevredne dostojnega človeka, zlasti če niso prisotne na »skriti ravni«, je zanj žaljivo. Sovražni govor vpliva na vsakdanje življenje posameznikov in skupin ter zaznamuje celotno družbo. Ker je sovražni govor v Sloveniji preredko preganjan, morajo posamezniki in skupine negativno izkušnjo kot tarče sovražnega govora predelati sami, hkrati pa se tudi avtorji sovražnega govora zavedajo, da ne bodo občutili negativnih posledic, kar je slabo za celotno družbeno stanje (Jogan, 2002: 114). Romom se pogosto pripisuje tatinska in lena narava. Ker ljudje stereotipe sprejemajo za resnične, imajo Romi pri nas velike težave pri iskanju zaposlitve.

Kriteriji za prepoznavanje sovražnega govora v jeziku

Teoretska izhodišča za postavitev kriterijev

Glede na ugotovitve strokovne in znanstvene literature moramo pri postavljanju kriterijev za prepoznavanje elementov sovražnega govora upoštevati naslednje: sovražni govor je diskriminatorni diskurz, ki se izraža z namerno izbranimi jezikovnimi sredstvi, s katerimi uresničuje svoj namen. Nekatera jezikovna sredstva so žaljiva in diskriminatorna že sama po sebi, zato je namen sovražnega govora lažje prepoznan. Pri drugih jezikovnih sredstvih, kjer je namen sovražnega govora težje prepoznaven, pa je treba upoštevati tudi druge sporočanje okolice. Jezikovna stilistika pomaga presojati, ali taka jezikovna sredstva uresničujejo namen poniževanja, zaničevanja idr.

Tudi pri razžalitvah se obravnavajo jezikovna sredstva, ki jih jezikovni čut šteje za splošno gledano žaljiva, pri čemer se ne presoja o vidiku resničnosti, zato si v jezikovnem (tudi etičnem in pravnem) vidiku delijo nekatere lastnosti s sovražnim govorom. Najpomembnejše pri izboru jezikovnih sredstev je zavedanje, da gre za posameznikovo *namerno izbiro* jezikovnih sredstev, poudarja Kalin Golobova (2002: 31). Dejstvo, da obstaja izbira, predpostavlja obstoj jezikovnih sredstev, ki nosijo isti pomen, vendar se v stilni oziroma semantični vrednosti razlikujejo. Če torej nekdo izmed variantnih jezikovnih sredstev izbere žaljiva, ne more trditi, da tega ni storil z namenom zaničevanja.

Elementi prepoznavanja delitve

Sovražni govor in razžalitev ustvarja podoben namen, ki se torej kaže z izbiro jezikovnih sredstev, zato smo pri postavitvi kriterijev za prepoznavanje elementov sovražnega govora izhajali iz Koroščeve opredelitve

indicev namena zaničevanja.¹⁰ S pomočjo ugotovitev ameriške raziskave o sovražnem govoru na radiu Quantifying Hate Speech on Commercial Talk Radio¹¹ pa smo določili prvo fazo prepoznavanja sovražnega govora.

Prvi korak je prepoznana nesporna delitev na *nas/MI* in *njih/ONI*. Gre torej za delitev na *večino* in za izpostavljanje *manjšine* v nekem družbenem okolju. Če jezikovna in vsebinska analiza lahko dokažeta, da ta delitev nastaja z namenom blatenja, zaničevanja, spodbujanja k nestrpnosti manjšin idr., kar sovražni govor ustvarja, ga obenem tudi potrjuje. Z drugim korakom pa lažje prepoznamo delitev oziroma izpostavljanje manjšine, kjer je ni mogoče takoj prepoznati. Takrat v besedilu proučujemo še druge elemente *sobesedilnosti* ali v govoru upoštevamo nekatere *kazalnike*, kot sta *način izgovorjave*, *intonacija* ipd. Elemente sovražnega govora v jeziku jezikovna stilistika natančneje proučuje s štirimi kategorijami, ki se med seboj ne izključujejo, nekatera jezikovna sredstva pa lahko uvrščamo v več kategorij hkrati.

Kategorije za prepoznavanje sovražnega govora

Stilno negativno (slabšalno) konotirana jezikovna sredstva

V prvo kategorijo prepoznavanja sovražnega govora sodijo tista jezikovna sredstva, ki so žaljiva že sama po sebi, zato se ob njihovi izbiri namen jasno izraža in sovražni govor enostavno prepozna.¹² To so (1) *zaničljivi leksemi*: vulgarizmi (kurbir), zmerljivke (pezde), prostaški izrazi (ritopiki); (2) *nizke besede, slabšalne z enim pomenom* (gobec, gnida); (3) *slabšalne besede* (čvekavi, gobezdavi) in (4) *ekspresivne besede*, npr. pririni se se [do služb].

Jezikovna sredstva z negativno semantično vrednostjo

Sovražni govor je težje prepoznati, kadar gre za jezikovna sredstva, ki so sicer stilno nezaznamovana, vendar imajo v določenem družbenem okolju negativno semantično vrednost. Ta vrednost je odvisna od družbenega pojmovanja izrazov oziroma pojmov. V primerih uporabe stilno nevtralnih besed, z negativno semantično vrednostjo, je namen zaradi stilne nevtralnosti težje prepoznaven, zato govorimo o zastrtem sovražnem govoru.¹³

¹⁰ Glej str. 14 v Korošec, Tomo (2002): *Razžalitve v tiskanih medijih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

¹¹ The UCLA Chicano Studies Research Center. Dostopno na <http://www.chicano.ucla.edu/research/documents/WPQuantifyingHateSpeech.pdf>, 19. 12. 2011.

¹² Navedeni primeri so bili ali izposojeni pri Koroščevi (2002: 14) opredelitvi indica namena zaničevanja ali so izmišljeni.

¹³ Pri tem je vredno izpostaviti, kar velja tudi za razžalitve: če obstaja možnost poimenovanja osebe s stilno in semantično nevtralnimi jezikovnimi sredstvi, jih je treba pri poimenovanju uporabiti. Uporaba vzdevkov, ki jih nosilec sam ne priznava, ni primerna oziroma je žaljiva.

Tako negativno semantično vrednost nosi beseda *lažnivec*. Če jo povežemo z romsko manjšino, ki je v Sloveniji pogosto izpostavljena in stereotipizirana, npr. *Romi so lažnivci*, izpostavljamo *laganje* kot njihovo edino ali glavno lastnost oziroma značilnost.¹⁴

Sporočila z negativno vrednostno sodbo

Kjer žaljivosti jezikovnih sredstev ni enostavno prepoznati, nam o njihovi žaljivosti pomaga presoja jezikovna stilistika. Odloča o tem, ali nosijo sporočila negativno vrednostno sodbo, v kateri je skrit namen sovražnega govora, zato v besedilu oziroma govoru presoja, ali gre za (1) *stereotipizacijo*: Cigani lažejo, kajti tudi gospod Grm laže;¹⁵ (2) *zbadljivost*: Jankovič ne zna uporabljati računalnika, ker je Južnjak; (3) *zasmehovanje*: Volilci so imeli na rokah napisane številke, (4) *sarkazem* ali (5) *ironijo*.

Zastrti sovražni govor je še posebej nevaren, ker se tako zamaskiran lažje širi med ljudmi. Javnost neposredno izkazovanje nestrpnosti sicer po večini obsoja, a kadar je skrita za šalo, omogoča četudi neresničnim idejam in sporočilom, da se vtisnejo v miselnost ljudi. To potrjujejo šale na račun priseljencev. Veliko ljudi namreč verjame, da priseljenci pogosto izkoriščajo socialno pomoč v njihovi državi in da so odgovorni za padec gospodarske rasti.

Neposredno izražanje nestrpnosti

V primeru neposrednega izražanja nestrpnosti, ustrahovanja in obtoževanja sovražni govor preseže meje diskriminatornega diskurza in postane diskriminatorna praksa. V nekaterih primerih ga je enostavno prepoznati, ker se nestrpnost jasno izraža s pomočjo (1) *pozivov k nestrpnosti*: Ne pustite, da nam vlada Južnjak; (2) *ustrahovanja*: Če pustimo, da na oblast pride Južnjak, nam bo hudo; ali (3) *obtoževanja*: Gospodarska rast se je ustavila, ker nam vlada Južnjak.

Analiza primera: prepoznavanje sovražnega govora v besedilu *Jankoviča sta dvignila umetno ustvarjen strah in slovenska radodarnost z državljanstvi*

S predstavljenimi kriteriji smo prepoznali nekaj elementov jezikovnih prvin, iz katerih je namen sovražnega govora jasno razviden. Prvi element sovražnega govora v besedilu se kaže z delitvijo volilcev na stare in »nove« državljanke. Delitev je nesmiselna, saj je udeležba na volitvah ustavna pravica vseh državljanov Republike Slovenije.¹⁶ Avtor besedila manjšino

¹⁴ Tudi »morilec« je sicer stilno nevtralna beseda, vendar je etično sporno, če nekoga označimo za morilca. Sodišče sodb nikoli ne izreka v smislu »obsojeni je morilec«, temveč »obsojen je umora«.

¹⁵ Problem stereotipizacije je posploševanje oziroma pripisovanje lastnosti posameznikov celotni manjšini, ki ji posameznik pripada.

¹⁶ Volilna pravica je splošna in enaka. Vsak državljan, ki je dopolnil 18 let, ima pravico voliti in biti voljen. (43. člen Ustave RS)

izpostavlja na podlagi narodnosti, jezika, družbenega položaja in izobrazbe.

Prebivalci držav nekdanje Jugoslavije so nosilci negativne semantične vrednosti v Sloveniji zato, ker jih naša družba pogosto pojmuje kot drugorazredne državljane, neizobražene in neumne ljudi. Avtor izpostavljeno manjšino v besedilu še stereotipizira: »volilci s tujim naglasom«, »volilci, ki sploh niso odprli ust«, »volilci v trenirkah«, »volilci, ki so govorili v srbskem jeziku«. Pri tem ne uporablja jezikovnih sredstev, ki so sama po sebi žaljiva, zato negativno vrednostno sodbo sporočila lahko prepoznamo šele s pomočjo elementov, ki kažejo namen zasmehovanja. Avtor z njimi sporoča, da so »novi« državljani neumni, zato pa so »imeli na rokah s kemičnim svinčnikom napisano številko«, ki so jo morali obkrožiti na glasovnici.

Z izpostavljanjem manjšine in s prepoznavanjem več kategorij sovražnega govora – negativna semantična vrednost, stereotipizacija, zasmehovanje – ki se kažejo z izborom jezikovnih sredstev, je razpoznan namen besedila. Gre za poniževanje, zaničevanje, izražanje manjvrednosti izpostavljene manjšine ter prikazovanje njenih pripadnikov kot drugorazrednih bitij na podlagi njihove narodnosti, jezika in izobrazbe. Na podlagi tega ugotavljamo, da besedilo vsebuje elemente sovražnega govora. Ocenjujemo, da gre za sovražni govor v obliki diskriminatornega diskurza, ker v besedilu ni izrecnih pozivov k nestrpnosti, ki imajo lahko negativne posledice tako za manjšino kot za celotno družbo (Jogan, 2002: 114).

Sklep

Glede na proučevano strokovno in znanstveno literaturo ugotavljamo, da je sovražni govor *diskriminatorni diskurz*, ki se izraža z *namerno izbranimi* jezikovnimi sredstvi, s katerimi uresničuje svoj *namen*. Sovražni govor namreč nastaja z namenom, da bi tvorec v besedilu ali govoru človeka ponižal, prestrašil, poslabšal njegov družbeni položaj ali ga prikazal kot tretjerazredno necivilizirano bitje. To dosega z namerno izbranimi jezikovnimi sredstvi, s katerimi skupino ljudi izpostavi glede na njihovo rasno, etnično, spolno, religiozno, nacionalno ali katero drugo značilnost.

Pravna zakonodaja sovražni govor sicer prepoveduje in ga kaznuje, vendar je ta težko dokazljiv, še posebno v primerih, ko se ne izraža z jezikovnimi sredstvi, ki so sama po sebi žaljiva. Zato smo postavili nove kriterije za prepoznavanje sovražnega govora v jeziku, ki omogočajo prepoznavanje elementov sovražnosti tudi v primerih, ko se namen sovražnega govora skriva za stilno nevtralnimi besedami, ki dajejo sporočilu negativno vrednost.

S pomočjo te kategorizacije smo ugotovili, da besedilo Tomaža Majerja vsebuje elemente sovražnega govora. Avtor državljane deli na stare in

»nove«, slednje z izbranimi jezikovnimi sredstvi stereotipizira na podlagi narodnosti, jezika in izobrazbe. Sovražni govor v besedilu je oblika diskriminatornega diskurza, ki ljudi spodbuja k nestrpnosti.

Zaradi posledic sovražnega govora, ki lahko spodbujata nasilje, ljudi vodi v obup in zmanjšuje blaginjo celotne družbe, je smiselno nanj opozarjati. Boeckmann in Turpin-Petrosino (2002: 225–207) pravita, da bi bil boj proti sovražnemu govoru in privzganju strpnosti nasploh, uspešnejši, če bila strpnost do drugačnosti in sovražni govor v večjem obsegu predmet javnih diskusij v družbi, šolskega učnega programa in strožje zakonodaje v primeru vseh oblik nestrpnosti. Leets (2002: 361–341) je prepričan, da so predsodki in diskriminacija, in v okviru teh tudi sovražni govor, posledica neznanja in zatirane sovražnosti, ki naj bi se ju ljudje »otresli« z izobraževanjem v obdobju šolanja. A opozarja, da izobraževanje ne vodi vedno v privzgojo tolerance, zato predsodki in diskriminacija niso zgolj stvar neznanja, temveč družbenih okoliščin in kulture.

LITERATURA

- Boeckmann, Robert J. in Carolyn Turpin-Petrosino (2002): Understanding the harm of hate crime. *Journal of Social Issues* 58 (2): 207–225.
- Erjavec, Karmen in Melita Poler Kovačič (2007): Kritična diskurzivna analiza novinarskih prispevkov. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Gerstenfeld, Phyllis B., Diana R. Grant in Chau-Pu Chiang (2003): Hate Online: A content Analysis of Extremist Internet Sites. V *Analyses of Social Issues and Public Policy* vol. 3 (1): 29–44.
- Hermida, Alfred in Neil Thurman (2007): Comment please: How the British news media are struggling with user – generated content. Dostopno na <http://online.journalism.utexas.edu/2007/papers/Hermida.pdf>, 21. 11. 2011.
- Jogan, Maca (2002): Žalitev v množičnih medijih kot individualni in družbeni konstrukt. V *Razžalitev v tiskanih medijih*, ur. Tomo Korošec et al., 109–120. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kalin Golob, Monika (2002): Jezikoslovna stilistika in razžalitev v tiskanih medijih. V *Razžalitev v tiskanih medijih*, ur. Tomo Korošec et al., 31–46. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kogovšek, Neža in Brankica Petković (2007): O diskriminaciji. Priročnik za novinarke in novinarje. Ljubljana: Mirovni inštitut. Dostopno na http://www2.arnes.si/~ljmiri1s/slo_html/publikacije/Prirocnik_o_diskriminaciji.pdf, 19. 11. 2011.
- Korošec, Tomo et al. (2002): *Razžalitev v tiskanih medijih*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Leets, Laura (2002): Experiencing Hate Speech: Perceptions and Responses to Anti-Semitism and Antigay Speech. V *Journal of Social Issues* 58 (2): 341–361.
- Leskošek Vesna (2005): Sovražni govor kot dejanje nasilja. V *Mi in oni. Nestrpnost na Slovenskem*, ur. Vesna Leskošek, 81–97. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Mill, John Stuart (1994): *O svobodi*. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze.

- Petkovšek Blaž (2011): Komentarji brez ustreznega nadzora. Dnevnik, 5. november.
- Poler Kovačič, Melita (2002): Razžalitve in dostojanstvo osebe. V Razžalitve v tiskanih medijih, ur. Tomo Korošec et al., 89-105. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Poler Kovačič, Melita in Karmen Erjavec (2011): Uvod v novinarstvo: učbenik za študente prvega letnika študijskega programa Novinarstvo na FDV. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

VIRI

- Društvo novinarjev Slovenije (2011): Kodeks novinarjev Slovenije. Dostopno na http://www.razsodisce.org/razsodisce/kodeks_ns.php, 20. 11. 2011.
- Kazenski zakonik Republike Slovenije (2008). Dostopno preko www.uradni-list.si/1/content?id=86833&part=&highlight=Kazenski+zakonik, 19. 11. 2011.
- Spletno Oko (2007). Dostopno preko www.spletno-oko.si/index.php?fl=0&p1=603&p2=573&p3=702&id=702, 19. 11. 2011.
- The UCLA Chicano Studies Research Center. Dostopno na <http://www.chicano.ucla.edu/research/documents/WPQuantifyingHateSpeech.pdf>, 19. 12. 2011.
- Ustava republike Slovenije (2006). Dostopno na <http://www.us-rs.si/media/ustava-rs.pdf>, 19. 11. 2011.
- Zakon o medijih (2006). Dostopno na <http://www.uradnilist.si/1/content?id=76040&part=&highlight=zakon+o+medijih>, 20. 11. 2011.
- Zakon o uresničevanju načela enakega obravnavanja (2004). Dostopno na [www.Uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200450&stevilka=2295](http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=200450&stevilka=2295), 20. 11. 2011.